

УДК 811.161.3'36'42

Аксана Васільеўна Семянькевіч, к. філал. н.

Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт, Мінск, Беларусь

эл. пошта: oksanasemenkevich@gmail.com

Oksana Vasiljevna Semenkevich, Cand. of Sc. (Philology)

Minsk State Linguistic University, Minsk, Belarus

e-mail: oksanasemenkevich@gmail.com

ФУНКЦЫЯНАЛЬНА-СТЫЛІСТЫЧНЫ ПАТЭНЦЫЯЛ
НЕКАДЫФІКАВАНЫХ ГРАМАТЫЧНЫХ ФОРМ
У ПАЭТЫЧНЫМ ДЫСКУРСЕ

На матэрыяле паэзіі Рыгора Барадуліна прааналізаваны функцыі некадыфікаваных у сучаснай беларускай мове дзеяслоўных форм.

Ключавыя словы: некадыфікаваная граматычная форма, марфалагічны архаізм, марфалагічны дыялектызм, стылістычная функцыя, ідыястыль аўтара

FUNCTIONAL AND STYLISTIC POTENTIAL
OF UNCODIFIED GRAMMATICAL FORMS IN POETIC DISCOURSE

The paper analyses verbal form functions which are not codified in the modern Belarusian language based on Rygor Baradulin poetry.

Key words: uncodedified grammatical form, morphological archaism, morphological dialectism, stylistic function, author's idiostyle

Граматычныя формы значна радзей за іншыя канстытуенты аўтарскага ідыястылю з’яўляюцца аб’ектам даследавання. Між тым яны таксама валодаюць значным патэнцыялам функцыянальна-стылістычнага маркіравання мовы пісьменніка. У гэтым аспекце цікавасць уяўляе паэзія Рыгора Барадудзіна, віртуознасць паэтычнага майстэрства якога адзначана ў многіх працах. Разам з тым рэсурсы марфалагічнага ўзроўню мовы ў яго творчасці спецыяльна не вывучаліся.

Мэта даследавання – выявіць функцыі некадыфікаваных у сучаснай беларускай мове граматычных форм у лірыцы Рыгора Барадудзіна. Аб’ект аналізу абмежаваны дзеяслоўнымі формамі ў паэтычным зборніку «Ксты». Гэты твор займае адметнае месца ў барадудзінскай спадчыне, гэта кніга-малітва, кніга-споведзь, кніга-пакаянне, гэта гімн Богу. Ідэйна-жанравая спецыфіка вершаў зборніка дэтэрмінуе адмысловыя моўныя сродкі паэта, сярод якіх нельга не заўважыць архаічныя дзеяслоўныя формы, напрыклад: *Мы без Боскай рукі / Бязрукія. // Нас гасподня рупнасць рухае. // Нас бядзіцьме адна трывога / Быць няхіжымі птушкамі ў Бога; Крыж – гэта мы, / Што ўсё ўхапіць хацелі / І нецярпліва рукі развялі. // Але здранцвелі й ценямі ў быллі / Дрыжэцьмем / Над сваёй глухой пасцеллю.*

Выбраныя з вершаў дзеяслоўныя формы, якія выходзяць за межы норм сучаснай беларускай мовы, можна сістэматызаваць паводле марфалагічных прымет, гэта:

1) інфінітывы на *-ці* ў дзеясловах з асновай на галосны (назваціся, пілнаваціся), напрыклад: *Грэх, / што хацеў бы **назваціся** панам, / Чэзне, як дым на вадзе; **Пілнаваціся** кожны мусіць / Роднага Бога, / **Пілнаваціся** кожны мусіць / Роднай зямлі;*

2) формы будучага складанага 1 з дапаможным дзеясловам *мець*

- 2 асобы адзіночнага ліку (*прагнуцьмеш, нараджацьмеш, злятацьмеш, збірацьмеш, стаяцьмеш; казацімеш, жыцімеш, пажынацімеш*), напрыклад: *У пакутах душы людзей // Ксціла рук Хрыстовых раскрылле. // Цемра, як цяпер ні люцей, / **Пажынацімеш** чарнабылле;*

- 3 асобы адзіночнага ліку (*збірацьме, нахапацьме, трывацьме, савецьме, бядзіцьме, трывацьме; жыціме, паміраціме, ісціме, даганяціме, гнясціме*), напрыклад: *Покуль будудь нараджацца дзеці, / Бог надзею **мецьме** на людзей;*

- 1 асобы множнага ліку (*развінацьмем, бальзамавацьмем, верацьмем, дрыжэцьмем*), напрыклад: - *Майсею! // Дакуль **развінацьмем** пакутаў сувой, / І ярмом фараонавым надрываць нутро, / І **бальзамавацьмем** хлуснёй сваёй / Нязмыўнае, ганьбай прапекленае таўро?;*

3) формы загаднага ладу

- 2 асобы множнага ліку на *-эце/-еце* замест літаратурных на *-іце/-ыце* (*ідзеце, скажэце, лавеце*), напрыклад: *Анёл сказаў ім: / Уваскрос Хрыстос! / **Ідзеце** й вучням / Гэта ўсё **скажэце**;*

- 1 асобы множнага ліку з канчаткамі *-мо, -ма* (*пабежымо, будзьма радавацца, узвышаймася, узводзьма, мусіма стаць*), напрыклад: *Нетрывалае ўсё / На халоднай зямлі / **Узводзьма** ў сэрцах / Госпаду храмы.*

Граматычны аналіз пакавае, што найбольшую рэгулярнасць выяўляюць формы дзеясловаў незакончанага трывання, якія ў сучаснай літаратурнай мове маюць аналітычную форму выражэння. Такім чынам, акрамя стылістычнай, гэтыя архаічныя формы выкарыстоўваюцца аўтарам як кампрэсіўны сродак рытмічнай арганізацыі верша.

Аднак асноўнай функцыяй пералічаных вышэй архаічных форм з'яўляецца сакралізацыя тэксту, стварэнне ўзвышанага стылю. Разам з тым, аналіз паказвае, што Р. Барадулін выбірае далёка не любыя марфалагічныя архаізмы, а толькі тыя, якія і зараз ужываюцца (з рознай ступенню актыўнасці) у беларускіх дыялектах. Паэт застаецца верным свайму паэтычнаму крэда – крыніцай парушэння канонаў для яго з'яўляюцца народныя запасы моўнай культуры. Але Барадулін не толькі чэрпаў з гэтай крыніцы сродкі майстэрства, але і бачыў сваю місію ў захаванні яе, пра што сам напісаў у адным з вершаў зборніка: *Нябыт абьякава ўсё праглыне. // Я цешыцца // Марнай надзеяй гатовы, / Што нехта захоча / Сказаць пра мяне: / Ён быў на паслугах / У матчынай мовы.*